

Андрій СТАСЮК

ВІКАРІАТ РУСІ ОРДЕНУ БРАТІВ МЕНШИХ: ПОЧАТКОВА ОРГАНІЗАЦІЯ 1370–1387 РОКІВ

Упродовж останнього десятиліття серед українських науковців значно поживалося зацікавлення середньовічною історією. Однією з актуальних і маловивчених тем є діяльність Католицької Церкви на Русі. Відтак, виокремлення францисканських місій в руських князівствах XIII – першої третини XV ст. має чималий науковий інтерес для вітчизняної та світової медієвістики.

Екуменічний процес між Католицькою та Православними Церквами за останні півстоліття зазнав суттєвого прогресу, хоча на сьогодні переживає період кризи. Позаминулого року минув 50-літній ювілей з часу взаємного зняття анафем 1054 р. папою римським Павлом VI та константинопольським патріархом Афінагором I. У 2014 р. папа Франциск та патріарх Варфоломій підписали декларацію, покликану продовжити діалог екуменізму. Головною метою обох сторін є поступовий шлях до усунення теологічних, богословських і політичних розбіжностей світового християнства.

На цьому тлі актуалізується вивчення та переосмислення середньовічної церковної історії. Одним з головних аспектів діяльності тогочасної Римської Церкви було місіонерство, спрямоване на поширення християнства загалом і католицизму – зокрема. На початку XIII ст. виникла одна з найактивніших місіонерських одиниць – Орден Братів Менших (далі – OFM). Упродовж семи століть послідовники св. Франциска розгорнули власні місії практично в усіх країнах світу, зокрема й на сході континенту.

Серед основних напрямів діяльності міноритів були й терени Галицької, Волинської земель і Поділля, об'єднані від 1253 р. у королівство Русі. Орієнтація зовнішньої політики династії Романовичів на європейський Захід сприяла розвитку францисканських місій. Показово, що коронування Данила Романовича в середині XIII ст. відбулося в контексті екуменічних переговорів між Римом та Нікеєю. Натомість Брати Менші стали безпосередніми учасниками цього процесу. Організація та функціонування вікаріату Русі OFM XIV – першої третини XV ст. заклала фундамент католицьких церковних структур у низці сучасних країн Східної Європи.

Місія ордену на сході континенту триває й досі. Представництва різних гілок францисканців широко репрезентовані в Україні, Румунії, Литві, Молдові, Білорусі, Росії. Отже, вивчення місіонерської діяльності OFM на Русі упродовж XIII – першої третини XV ст. актуалізує суспільний інтерес до багатокультурних та міжконфесійних проблем Східної Європи в контексті євроінтеграційних та глобалізаційних процесів кінця XX – початку XXI ст.

Піднесення францисканських місій у руських землях, спричинене заходами Казимира III (1310–1370) та всебічною підтримкою Римської Церкви упродовж 50–60-х років XIV ст., привело до утворення міноритського вікаріату Русі. Його поява вперше

зафіксована у двох списках провінцій та вікаріатів Францисканського ордену з 40-х та 80-х років XIV ст.¹ Однак остаточна організація вікаріату, як слушно зауважив Даріуш Карчевський, очевидно, відбулася біля 1370 р.²

Згідно з реєстром, вікаріат Русі на межі 60–70-х років XIV ст., складався з місіонерських осередків у Львові, Городку, Коломиї, Галичі, Снятині (?), Кузьмині (Валя Кузьміна), Сереті, Молдові (Бая), Кам'янці (Кам'янець-Подільський), Смотричі, Хотині, Лікостомо (Вилкове) і Білгороді (Білгород-Дністровський) (*Vicaria Russiae habet haec loca: Lemburgae, de Grodech/Grodek, de Colomia, de Galciff/Galaf, de Nostin/Nestin, de Cusminen, Cereth/Ceret, Moldaviae, Caminix, Scotorix/Smotorix, Cotcham/Corkam, Licostoni/Licosconii, Albi castri/ Albi Castri*)³. Більшість з них піддаються локалізації, деякі – носять в історіографії дискусійний характер: Снятин (*Nostin/Nestin*), Молдова (*Moldaviae*) – можливо сучасне селище Бая (повіт Сучава, Румунія, латиною – *Civitas Moldaviae*), Кузьмин (с. Валя Кузьміна, Глибоцький р-н, Чернівецька обл., Україна) та генуезька фортеця Лікостомо (*Licostoni/Licosconii*)⁴.

Кінцем правління польського короля у папських документах датується поява першого вікарія Русі Миколи, відомого як Мелсак із Кросна (бл. 1370 – після 1387)⁵. Зокрема, 4 серпня 1370 р. папа Урбан V (1362–1370), відзначивши попередні успіхи францисканців серед схизматиків, доручив міноритському професору Миколі, прозваному Мелсак, відібрати для роботи в “Господньому винограднику на Русі, у Литві та Валахії” 25 Братів Менших будь-якої нації⁶. Очевидно, влітку 1370 р. той отримав титул вікарія Русі з повноваженнями на землі Литви і Валахії як винагороду за успішну місіонерську працю, проведenu упродовж 1369–1370 рр. у Молдові⁷.

Після смерті Казимира III, згідно з польсько-угорськими домовленостями від 1351–1352 і 1355 рр., титул польського короля та обидві країни успадкував угорський король Людовик I (1326–1382). Руські землі 1372 р. він передав як феодалний лен

¹ Bullarium franciscanum romanorum pontificum constitutiones, epistolas, ac diplomata continens tribus ordinibus minorum, clarissarum, et poenitentium a seraphico patriarcha Sancto Francisco / Reverendissimi patris magistri L. C. de Signia. – Romae, 1898. – Т. 5. – Р. 602; De Conformitate Vitae Beati Francisci ad Vitam Domini Iesu auctore Fr. Bartholomaeo de Pisa // *Analecta Franciscana sive Chronica aliaque Varia Documenta ad Historiam Fratrum Minorum spectantia* / [edita a Patribus Collegii S. Bonaventurae]. – Quaracchi, 1906. – Т. 4. – Р. 556.

² *Karczewski D. Franciszkanie w monarchii Piastów i Jagiellonów w średniowieczu. Powstanie – rozwój – organizacja wewnętrzna* / D. Karczewski. – Kraków, 2013. – С. 267–270.

³ Bullarium franciscanum... – Р. 602; De Conformitate... – Р. 335, 556.

⁴ *Abraham W. Powstanie organizacji kościoła łacińskiego na Rusi* / W. Abraham. – Lwów, 1904. – Т. 1. – С. 192; *Czamańska I. Mołdawia i Wołoszczyzna wobec Polski, Węgier i Turcji w XIV i XV wieku* / I. Czamańska. – Poznań, 1996. – С. 23; *Karczewski D. Franciszkanie...* – С. 268–269; *Moisescu G. Catolicismul în Moldova până la sfârșitul secolului al XIV-lea* / G. Moisescu. – București, 1942. – Р. 78.

⁵ *Documenta Pontificum Romanorum Historiam Ucrainae Illustrantia (1075–1953): In 2 v.* / Colleget in introductione et adritationibus auxit P. Athanasius G. Welykyi OSBM. – Romae, 1953. – V. 1 (1075–1700). – Р. 75–77, 85, 89–93; *Abraham W. Powstanie organizacji...* – С. 293.

⁶ Bullarium Poloniae / Ediderunt et curaverunt I. Sułkowska-Kuraś et St. Kuraś. – Romae, 1985. – Т. 2 (1342–1378). – С. 282; *Documenta Pontificum Romanorum...* – Р. 85.

⁷ Bullarium franciscanum... – Romae, 1902. – Т. 6. – Р. 442–443.

“*Regnum Russiae*” в управління колишньому палатину – опольському князю Владиславу II (1326–1401) із правом використання титулу *terreque Russiae dominus et heres*⁸. Під контролем династії Анжу впродовж 1370–1382 рр. через систему васально підлеглих управителів знаходилися практично всі основні давніші володіння Романовичів – Галичина, частково Волинь та Поділля⁹.

Римська Церква поклала особливі сподівання на угорського намісника щодо підтримки й поширення католицької віри в його землях¹⁰. Очевидно, вже на початку 70-х років XIV ст. тут, окрім латинського духівництва з мендикантських орденів, певний вплив мав також світський клір. Ще перед прибуттям Владислава до своїх нових володінь у Львові між францисканцями та місцевим плебаном Іоаном – представником Вроцлавської дієцезії спалахнув конфлікт.

Згідно з буллами Григорія XI (1370–1378) від 16 листопада 1371 р., приблизно в середині того ж року вікарій руських францисканців Микола з Кросна звернувся до курії із проханням залучити для місії на Русі ще 30 братів, а також розглянути скаргу Братів Менших щодо шкідливої для Римської Церкви пропаганди, яку проводив львівський плебан про недійсність хрещення та інших Святих Таїнств, уділених міноритами. Як наслідок, папа дозволив руському вікарію обрати для місіонерської діяльності відповідну кількість братів будь-якої нації, під страхом церковних покарань заборонив поширювати подібні чутки, а контроль над дотриманням цього рішення довірив архієпископові гнєзненському, єпископам краківському та серетському¹¹.

Окрім того, 17 січня 1372 р. понтифік передав духовну опіку над католиками Галицької єпархії серетському єпископу-францисканцю Андрію з Кракова (1371–1386), відзначивши довіру до його співбратів у цій справі¹². Папське розпорядження порушило давню юрисдикцію любуського єпископа над християнами латинського обряду окремих земель Русі¹³, не виключено, що церковні права католиків Галицької землі захищали єрархи Егерської дієцезії.

Втім, рішення Григорія XI передати церковні повноваження над “латинниками” Галицької єпархії мало канонічне обґрунтування. Адже, як відомо, молдовське місто Серет належало до православного Галицького єпископства, а пізніше митрополії¹⁴. 1370 р. тут утворилося постійна католицька дієцезія, від 1371 р. перебував латинський єрарх. На початку 1372 р., очевидно, саме Серет залишився єдиним осередком

⁸ Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z Archiwum tak zwanego bernardyńskiego we Lwowie / W skutek fundacyi śp. Aleksandra hr. Stadnickiego wydane staraniem Galicyjskiego wydziału krajowego. – Lwów, 1872. – Т. 3. – С. 46.

⁹ *Dąbrowski J.* Ostatnie lata Ludwika Wielkiego 1370–1382 / *J. Dąbrowski.* – Kraków, 2009. – С. 257–266.

¹⁰ *Winiarska-Warzechna M.* Polityka kościelna Władysława Opolczyka / *M. Winiarska-Warzechna* // *Władysław Opolczyk* jakiego nie znamy. Próba oceny w sześćsetlecie śmierci / [pod red. A. Pobóg-Lenartowicz]. – Opole, 2001. – С. 85–86.

¹¹ *Bullarium franciscanum...* – Т. 2. – Р. 463–464.

¹² *Ibidem.* – Р. 467.

¹³ *Karczewski D.* Franciszkanie... – С. 271.

¹⁴ *Скочиляс І.* Галицька митрополія XIV – першої половини XV століть: особливості еклізіального, правового та суспільного статусу / *І. Скочиляс* // *Княжа доба: історія і культура.* – Львів, 2011. – Вип. 4 / [відп. ред. В. Александрович]. – С. 258–261.

католицької адміністрації на чолі з єпископом в канонічних межах православної Галицької єпархії. Така ситуація, найімовірніше, склалася через смерть між травнем 1371 – січнем 1372 рр.¹⁵ номінального галицького архієпископа латинського обряду Кристина (бл. 1367 – перед 1372). Не виключено, що християни-католики Галицької землі вже від 1367–1368 рр. вийшли з-під юрисдикції любуських єпископів¹⁶.

Однак, все ж, любуські єрархи зуміли зберегти зверхність над католиками Львова, що підтверджено документально у 1371, 1387 та 1394 рр.¹⁷. Додатково збереження їхніх прав засвідчив конфлікт львівських францисканців із намісником (інфулатом) любуського єпископа у справі діяльності серед неофітів. З папської булли від 21 липня 1373 р. відомо, що представник єрарха піддав сумніву уділені міноритами Святі Таїнства для навернених католиків. Натомість папа визнав церковні sacramenti дійсними, вкотре підтвердивши привілеї душпастирської діяльності вікарія і його співбратів як у Львові, так і в землях Русі загалом, зазначивши, що Брати Менші не підлягають юрисдикції любуського єпископа¹⁸.

Очевидно, конфлікт францисканців зі світським духівництвом спровокувала папську візитацію Русі, яку, приблизно, між 1372–1373 рр. провів міноритський вікарій Боснії Бартоломей з Алвернії (1368–1406). Згідно зі звітом інспектора, католицькі костели в цих землях разом з катедрами, на відміну від “схизматицьких”, не забезпечувалися кліром¹⁹. Папа, очевидно, тлумачив це як неналежне виконання функцій зверхника латинників на Русі – любуського єпископа і його оточення.

Про суттєву перевагу на Русі православної єрархії над католицькою Григорій XI ще в середині 1372 р. повідомив францисканський вікарій Микола з Кросна²⁰. 14 липня того ж року понтифік звернувся до архієпископа гнєзненського, єпископів краківського та площького з проханням вивчити ситуацію про статус галицької, перемишльської, володимирської та холмської кафедральних церков²¹. Натомість 19 липня 1372 р. краківський владика отримав від папи рекомендацію усунути всіх “схизматиків” з єпископських кафедр руських земель²². Відповідно, 5 листопада 1373 р. Григорій XI видав буллу, де на основі звіту Бартоломея з Алвернії підтримав францисканські місії на Корсиці, у заморських краях та Русі²³.

¹⁵ *Abraham W.* Powstanie organizacji... – S. 262–263. Зберігся папський документ від 5 травня 1371 р. про номінацію на володимирського єпископа латинського обряду чеського монаха-августинця Гинка, відповідно Григорій XI доручив галицькому архієпископу виконати всі необхідні процедури для інтронізації нового єрарха у Володимирі, див.: *Abraham W.* Powstanie organizacji... – S. 258–259.

¹⁶ *Abraham W.* Powstanie organizacji... – S. 258–259.

¹⁷ *Ibidem.* – S. 261.

¹⁸ *Bullarium franciscanum...* – T. 2. – P. 515.

¹⁹ *Abraham W.* Powstanie organizacji... – S. 291–292.

²⁰ *Karczewski D.* Franciszkanie... – S. 296.

²¹ *Vetera Monumenta Poloniae et Lithuaniae gentium que finiti matum historiam illustrantia / Deprompta collecta ac serie chronologia disposita ab Augustino Theiner.* – Romae, 1860. – T. Primus (ab Honorio pp. III. Usque ad Gregorium pp. XII. 1217–1409). – P. 675.

²² *Ibidem.* – P. 676.

²³ *Vetera Monumenta historica Hungariam sacram Illustrantia / Ed. Augustino Theiner.* – Romae, 1860. – T. 2 (1352–1526). – P. 141–142; *Abraham W.* Powstanie organizacji... – S. 291–292.

Отже, від другої половини 1372 р. укріплення латинської церковної сфери в руських володіннях Людовика I суттєво активізувалося. У буллах Григорія XI, виданих упродовж 1370–1373 рр., чітко “відчитується” підтримка францисканських місіонерів, особливо під час конфліктів з любубським владикою. Основні завдання душпастирства і організацію майбутніх постійно діючих католицьких єпископств, на підставі підтвердження місіонерських привілеїв, окрім міноритів, від 1374 р. мали забезпечувати й домініканці²⁴.

Облаштування католицької церковної сфери на Русі втілювалося завдяки спільним зусиллям Григорія XI, князя Владислава Опольського та короля Людовика I. Попри невдоволення любубського єпископа, 13 лютого 1375 р. папа у буллі “*Debitum pastoralis officii*” (“Обов’язок пасторської гідності”), відкликаючись до попередніх заслуг Казимира III у боротьбі зі “схизматиками” та поширенні католицької віри на Русі, визнав за галицькою, перемишльською, володимирською і холмською церквами статус катедр. Водночас Галич став столицею архієпископства, тобто митрополії із позбавленням відповідних прав любубського владика²⁵. Практично через рік, 26 січня 1376 р., на галицького архієпископа латинського обряду номіновано каноніка егерської капітули Матвія (1376–1380), який походив з теренів довіреної йому дієцезії²⁶.

Ще перед офіційним утворенням Галицького латинського архієпископства, окрім протекції пап, францисканські місіонери на Русі, зокрема, у Львові, заручилися підтримкою місцевого володаря та міщан. Князь Владислав Опольський, прибувши до Львова, 11 листопада 1372 р. надав тутешньому монастиреві Святого Хреста OFM свій мурований будинок біля замку²⁷. Безумовно, після встановлення постійної латинської церковної адміністрації спостерігалось збільшення чисельності католиків у Львові і на Русі загалом. Архієпископ Матвій, “*electus archiepiscopus Lemburgenis*”, від кінця весни 1376 р. перманентно перебуваючи у столиці, разом з князем Владиславом домагався перенесення митрополичої кафедри з Галича до Львова²⁸.

За таких умов душпастирська діяльність міноритів у місті, втім і серед неофітів, залишалася домінуючою. Відомо, що 25 травня 1373 р. папа надав для кількох львівських вірменських родин з галицької дієцезії привілей повного відпущення гріхів у часі смерті, серед яких, наприклад, названі Лазар Вірменин зі Львова і Сергій, прозваний Серкіс, зі Львова²⁹. Цікаво, що 18 червня 1376 р., згідно із заповітом львівського міщанина, вірменського католика Тайчадина, якого, очевидно, “навернули” саме Брати Менші³⁰, міноритському костелові святого Франциска зі спадщини померлого було передано п’ять кіп грошей³¹. Натомість для інших львівських храмів – монастирського

²⁴ Bullarium Poloniae... – S. 346.

²⁵ Ibidem. – S. 362.

²⁶ Vetera Monumenta Poloniae et Lithuaniae... – P. 731–732.

²⁷ Akta... – Lwów, 1875. – T. 5. – S. 8.

²⁸ Abraham W. Powstanie organizacji... – S. 303; Karczewski D. Franciszkanie... – S. 272.

²⁹ Bullarium Poloniae... – S. 334.

³⁰ Stopka K. Kościół ormiański na Rusi w wiekach średnich / K. Stopka // Nasza przeszłość. Studia z dziejów Kościoła i kultury katolickiej w Polsce. – Kraków, 1984. – T. 62. – S. 84.; Trajdos T. Kościół Katolicki na ziemiach ruskich Koromóny i Litwy za panowania Władysława II Jagiełły (1386–1434) / T. Trajdos. – Wrocław etc., 1983. – T. 1. – S. 50–51.

³¹ Akta... – T. 3. – S. 49.

костелу домініканців Божого Тіла, парафіяльного костелу Пресвятої Діви Марії і вірменського костелу святого Іоана Хрестителя – тільки по одній копії грошей³². Ще одним підтвердженням активної місіонерської діяльності францисканців серед львівських вірмен є надання у 1380 р. Сергія, прозваного Серкісом/Черкісом³³, тестя згаданого Тайчадина, села Козельники (сучасна частина Сихівського р-ну м. Львова) конвентові Братів Менших у Львові, за що мінорити зобов'язувалися двічі на тиждень відправляти читані меси за упокій душі жертводавця³⁴.

Зауважимо, що 1372 р. у привілеї князя Владислава львівський францисканський осередок названо монастирем Святого Хреста, а у заповіті вірменського міщанина згадано лише костел святого Франциска. Таку плутанину частково спробував з'ясувати Д. Карчевський, зазначивши, що спершу, на початку 60-х років, у Львові існував місіонерський дім святого Франциска, який до початку 70-х років XIV ст. було реорганізовано на монастир Святого Хреста³⁵.

Допомогти вирішити проблему може печатка львівського францисканського монастиря, яку віднайшов у фондах Національного Музею у Варшаві київський сфрагіст Віталій Перкун³⁶. За формою – це металевий еліпсоподібний відлив, умовно датований 1370 р., на якому можна прочитати легенду “S[IGILLUM FRATRUM MINORUM]” та побачити святого у молитовній позі (іл. 1)³⁷. Очевидно, на печатці зображений святий Франциск, в честь якого було посвячено перший міноритський костел у Львові. Підтверджує нашу версію вивчення іншої печатки цього ж фонду – львівського пріора домініканців, датованої 1389 р., де зображено святого Домініка з чашею в руках, а над ним – ягня з хоругвою (іл. 2)³⁸. Іконографічне поєднання святого Домініка зі сакраментальним значенням чаші і ягняти, які символізували Кров Господню та Агнця Божого, повністю відповідає посвяченню львівського домініканського монастиря Божому Тілу.

Отже, цілком ймовірно, печатка львівських міноритів з початку 70-х років XIV ст. підтверджує існування *monasterii S. Francisci Ordinis eiusdem in Lamburga*, згаданого в листі Казимира III до Авіньйону 1363 р.³⁹ Тоді ж, вірогідно, ченці-мінорити Львова

³² Ibidem.

³³ Karczewski D. Franciszkanie... – S. 301.

³⁴ Archiwum OO. Franciszkanów w Krakowie (AFrK). – Archiwum lwówskie. – Sygn. Lwów – 1–2: Privilegia, Documenta, Decreta, Ecclesiae Sanctae Crucis et Ordini Minorum S.P. Francisci Conventualim. Servientia In Suis Originalibus ad Acta Terrestria Leopoliensia, Feria Tertia in Vigilia S. Jacobi Apostoli Anno Domini 1770 per Oblatam. Correcta In Extractibus vero Authenticis per Annos, Menses, Sies et Folia Summario. Directa In hoc Volumine diligenter. Collecta Atque Usui Commodiori et faciliiori pro tempore opportune, Studio Adm Reverendi Patris Magistri Felicis Schubert Ex-Provincialis Guardiani Conventus Generalicij Leopoliensis. Exhibita Anno Domini 1770. – S. 4.

³⁵ Karczewski D. Franciszkanie... – S. 266, 300–301.

³⁶ Перкун В. Українські церковні печатки із зібрань Національного музею у Варшаві та бібліотеки фундації кн. Чарторийських при Національному музеї у Кракові / В. Перкун // Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики. – Київ, 2004. – Вип. 11(1). – С. 271.

³⁷ Там само.

³⁸ Там само.

³⁹ Abraham W. Powstanie organizacji... – S. 377.

Печатка львівського францисканського конвенту Святого Хреста бл. 1370 р. Національний музей у Варшаві. Sygn. 10683

Печатка пріора львівських домініканців бл. 1389 р. Національний музей у Варшаві. Sygn. 10682

обрали своїм заступником святого Франциска, спорудивши на його честь каплицю або невеликий костел.

Реорганізація львівського міноритського конвенту могла відбутися під час активізації місіонерської діяльності в 1370–1371 рр., коли на прохання вікарія Миколи з Кросна на Русь мали прибути біля 55 Братів Менших. За таких обставин поява нового конвенту Святого Хреста, який 1372 р. щедро обдарував Владислав Опольський, виглядала логічною. Не виключено, що певний час львівські францисканці послуговувалися старим храмом святого Франциска – *Ecclesie sancti Francisci*⁴⁰, інкорпорованим монастирем Святого Хреста, про що, імовірно, йдеться у заповіті вірменина Тайчадина від 1376 р.

Безперечно, проблема функціонування двох міноритських святинь у Львові впродовж 60–70-х років XIV ст. – дискусійна. Зокрема, тогочасні документи, які фіксують титул святого Франциска при позначенні львівського осередку Братів Менших, можна пояснити використанням загальної назви ордену від імені засновника.

Поруч із підтримкою францисканців у Львові, Владислав Опольський та перемишльський єпископ латинського обряду, німецький мінорит Ерік Віссен (1377–1391)⁴¹ активно сприяли Братам Меншим у дієцезії. Зокрема, 27 лютого 1377 р. князь повідомив

⁴⁰ Akta... – Т. 3. – С. 49.

⁴¹ *Dlugossii J. Annales seu Cronicae ingliti regni Poloniae. Lib. 10. / J. Dlugossii. – Varsaviae, 1985. – Т. 6. – С. 43; Vitae Episcoporum Premisliensium ritus latini, tam que in manuscripto anno 1744 continentur, additis super hisce notitiis ex aliis rerum polonicarum scriptoribus, quam abhinc usque ad praesentia tempora succedentium. Adnexae etiam sunt observationes super origine episcopatum latinorum in Russia, et amplitudine limitibusque modernarum diocesum ritus latini in Galicia. – Viennae, 1844. – P. 1–9.*

архієпископа Матвія та сяноцького бургграфа про надання міноритам зі Львова для заснування конвенту новозбудованого костелу Діви Марії у Сяноку. Також Владислав Опольський віддав у їхнє користування розташований навпроти міських валів свій сяноцький двір, пообіцявши після повернення до Львова обдарувати обитель щедріше⁴².

Істотну підтримку на теренах перемишльської дієцезії францисканцям забезпечував єпископ Ерік. Пізніша традиція OFM трактувала його фундатором міноритських монастирів у Перемишлі та Кросно, що, зокрема, стверджує новіше “Житіє єпископів перемишльських латинського обряду”. У 1378 р. єпископ, зокрема, обдарував перемишльський конвент⁴³. Йдеться про новий монастирський костел святої Марії Магдалини, бо латинський храм Перемишля, який, очевидно, обслуговували францисканці, – костел апостолів Петра й Павла набув катедрального статусу⁴⁴.

Найімовірніше, спільною фундацією князя Владислава Опольського і перемишльського єпископа Еріка став монастир у Кросно. Попри відсутність безпосередніх джерельних свідчень, таку думку відстоюють, зокрема, В. Антоневич⁴⁵, А. Карвацький⁴⁶, А. Зверцан⁴⁷ та Д. Карчевський⁴⁸. Пізніші привілеї кросненських францисканців⁴⁹, архітектурно-археологічні дослідження костелу⁵⁰, активна організаційна діяльність єпископа Еріка у дієцезії й прихильність князя Владислава Опольського до міноритів дають, на нашу думку, підстави поділяти їх погляд. За даними В. Абрагама, давні написи на стінах францисканського монастиря в Кросно нотують фундатором обителі саме князя Владислава Опольського⁵¹.

До францисканських фундацій намісника опосередковано належить протекція міноритам Городка, занотованого в списку осередків вікаріату Русі OFM з другої половини XIV ст. 1372 р. датується привілеєм князя для місцевого парафіяльного костелу Святого Хреста⁵². Можливо, перед організацією латинського архієпископства храм обслуговували мінорити.

⁴² Центральний державний історичний архів України, м. Львів (далі – ЦДАІЛ України). – Ф. 140 (Колекція документів про католицькі монастирі, костели та окремі парафії на території Польщі, України, Білорусії та Литви). – Оп. 1. – Спр. 352. – Арк. 1.

⁴³ *Vitae Episcoporum Premisliensium...* – Р. 7–8.

⁴⁴ *Karwacki A. Materiały do historii Prowincji i konwentów oo. Franciszkanów na Rusi. 1920 / A. Karwacki // AfrK. – Sygn. E-I-4. – S. 429; Karczewski D. Franciszkanie... – S. 310.*

⁴⁵ *Antoniewicz W. Klasztor franciszkański w Krośnie / W. Antoniewicz. – Lwów, 1910. – S. 6.*

⁴⁶ *Karwacki A. Materiały do historii Konwentów Prowincji ruskiej. Kustodia Lwowska 1997 / A. Karwacki // AfrK, Sygn. E-I-3a. – S. 247.*

⁴⁷ *Zwiercan A. O franciszkanach w Krośnie do końca XVIII wieku. W 600-lecie kanonicznej erekcji klasztoru w Krośnie / A. Zwiercan // Nasza przeszłość. – Kraków, 1979. – T. 51. – S. 20.*

⁴⁸ *Karczewski D. Franciszkanie... – S. 314.*

⁴⁹ *Akta...* – Т. 3. – S. 120–121.

⁵⁰ *Łopatkiewicz P. Średniowieczny kościół franciszkański w Kośnie / P. Łopatkiewicz // Biblioteka Krośnieńska. Seria zabytki. – Krosno, 1993. – Zesz. 1. – S. 25.*

⁵¹ *Abraham W. Powstanie organizacji... – S. 332–333.*

⁵² *Tylus S. Sieć parafialna łacińskiej archidiecezji halickiej w średniowieczu / S. Tylus // Średniowieczny Kościół Polski. Z dziejów duszpasterstwa i organizacji kościelnej / [pod red. ks. M. T. Zachajkiewicza, ks. St. Tylusa SAC]. – Lublin, 1999. – S. 164.*

Підтримка францисканських осередків у володіннях Владислава Опольського передбачала продовження їхньої місіонерської діяльності у Молдові, Валахії та Литві. 1373 р. папа Григорій XI, прагнучи охрестити литовських князів Ольгерда (бл. 1296–1377), Кейстута (бл. 1297–1382) та Любарта (бл. 1300–1384) (очевидно, йшлося про зміну обряду), звертався за допомогою до Людовика I і його руського намісника⁵³. Християнізувати Литву мали францисканські місіонери, що підтверджують, зокрема, численні легенди про страчених язичниками міноритських мучеників⁵⁴. Литва входила до ареалу місій вікаріату Русі⁵⁵, а орден святого Франциска брав участь у “хрещенні Ягайла” та організації віленського єпископства⁵⁶.

Активними виглядають й місії Братів Менших до Подунав'я. Зокрема, з 1374 р. походить низка булл, де папа закликає орденське керівництво, короля та єпископат Угорщини підтримувати і залучати францисканців у подоланні “схизми” та встановленні католицької віри на теренах Боснії й Валахії⁵⁷. Найімовірніше, приводом до активізації курії щодо подолання “схизми” на Балканах та у Подунав'ї стало короткочасне продовження унійних переговорів Іоана V Палеолога (1332–1391) з Григорієм XI. Адже 5 серпня 1374 р. понтифік надіслав до Константинополя посольство у складі францисканців та домініканців задля вивчення усіх деталей можливого церковного об'єднання⁵⁸. Очевидно, на тлі такої ситуації Григорій XI, утворивши в руських володіннях Людовика I єпископства на чолі з митрополією, намагався перевести частину Грецької Церкви – Галицьку митрополію на латинський обряд, що зазначалося в буллі⁵⁹. Однак ані Владислав Опольський, ні угорський король не забезпечили усунення православних єрархів із руських кафедр, натомість продублювали і підтримали утворення нових єпископств *ritus latini*. Щобільше, галицький митрополит Антоній, затверджений константинопольським патріархом Філотеєм 1371 р. з подання короля Казимира III, не раз був свідком укладення актів князя Русі Владислава Опольського, який зі зрозумілих міркувань не загострював міжконфесійних відносин у підпорядкованих його владі володіннях.

Взаємозалежність місій Братів Менших у Литві і Валахії в 70-х роках XIV ст. з діяльністю міноритів на Русі “читається” у політиці Людовика I. Восени 1374 р. Владислав Опольський від імені сюзерена здійснив похід до Молдови, де замість померлого господаря-католика Лацька (бл. 1345–1373) престіл посів ленник Анжу –

⁵³ Bullarium Poloniae... – Т. 2. – S. 342.

⁵⁴ Хроника Быховца // Полное собрание русских летописей. – Москва, 1975. – Т. 32: Хроники: Литовская и Жмойтская, и Быховца. Летописи: Баркулабовская, Аверки и Панцырного. – С. 140–141; *Abraham W. Powstanie organizacji...* – S. 186–189; *Никжентайтис А.* Легенда XIV в. о мученичестве 14 францисканцев в Вильнюсе и историческая истина / *А. Никжентайтис* // Вспомогательные исторические дисциплины. – Ленинград, 1990. – Т. 21. – С. 257–269; *Baronas D. Pranciškonų kankiniai Vilniuje: gyvoji atmintis ir kapų tyła* / *D. Baronas* // *Acta Academiae Artium Vilnensis*. – Vilnius, 2003. – Т. 31. – P. 47–59.

⁵⁵ Bullarium franciscanum... – Т. 6. – P. 445; Bullarium Poloniae... – Т. 2. – S. 282.

⁵⁶ *Karczewski D. Franciszkanie...* – S. 350–351.

⁵⁷ Bullarium franciscanum... – Т. 6. – P. 534–536.

⁵⁸ *Ibidem*. – P. 536–537.

⁵⁹ Див.: Bullarium Poloniae... – S. 362.

воєвода Юрій, який вже наприкінці 1377 р. через заколот був змушений втікати⁶⁰. Від кінця 1376 р. погіршилися стосунки і з литовськими князями. Впродовж весни-літа 1377 р. війська Любарта-Дмитра Гедиміновича зайняли частину Галичини, а Владислав Опольський наприкінці зими цього ж року втік до Угорського королівства. Восени король Людовик повернув втрачені володіння і домігся складення присяги васальної вірності від частини литовських володарів Волині й Поділля⁶¹.

На тлі політичних конфліктів між угорським королем, молдовським нобілітетом та литовськими правителями жертвами антикатолицької реакції у Литві й Подунав'ї стали латинські місіонери. Примітки до списку провінцій та вікаріатів OFM Бартоломея з Пізи (бл. 1338–1401) зазначають, що близько 1378 р. у Сереті мученицькою смертю від невірних померли двоє братів⁶². Цю інформацію продублював Люк Ваддінг (1588–1657)⁶³. Казимир Бернацький (1629–1725) помилково датував подію 1326 р.⁶⁴, назвавши імена ченців – Валентин і Лука⁶⁵.

Окрім згадки про молдовських мучеників, текст “Про вікаріат Русі” нотує докладнішу розповідь про страту людьми, які поклоняються деревам, п’ятьох міноритів у Литві. Особливо тяжку смерть прийняв місцевий гвардіан, якому, згідно з описом, язичники відрізали руки, ноги і частину голови, після чого посадили у човен і відправили по річці. Покалічене тіло ще живого ченця через 200 миль прибило до земель Тевтонського ордену, де той помер, а решту братів литовці стратили мечем⁶⁶.

Страта францисканського гвардіана у Вільно, окрім жорстокості, має символічний характер. Часто католицькі місіонери, які проповідували в Прибалтиці, приводили язичникам приклади ранньохристиянського місіонерства й подвижництва, коли послідовники Христа подорожували річками й морями, здійснюючи євангелізацію цілих народів. Не дивно, що ідея появи християнства у литовців асоціювалася з водоймами, адже існують задокументовані факти, коли князь Ягайло (1362–1434) відмовлявся прийняти хрещення від лицарів Тевтонського ордену, покликаючись на те, що “апостоли Христа” повинні прийти до нього водою⁶⁷. Відправлення катованого глави францисканської

⁶⁰ Масан О. Міжнародні аспекти утворення і формування молдавського князівства до кінця XIV ст. / О. Масан // Русин. – Кишенев, 2010. – № 2(20). – С. 44; *Czamańska I. Mołdawia...* – S. 46–47; *Karczewski D. Franciszkanie...* – S. 289.

⁶¹ *Czamańska I. Mołdawia...* – S. 48; *Dąbrowski J. Ostatnie lata...* – S. 257–266.

⁶² *De Conformitate...* – P. 335, 556.

⁶³ *Annales Minorum seu trium Ordinum a S. Francisco institutorum auctore A. R. P. Luca Waddingo hiberno.* – Romae, 1735. – Т. 9. – P. 18.

⁶⁴ *Karczewski D. Franciszkanie...* – S. 289.

⁶⁵ *Speculum Minorum in quo primigenia religio Ordinis Minorum Conventualium omnium primi Ordinis Min: tam immediate, quam mediate emergentium, ab obseruantia positua tum comparatiua: seu aliunde nuncupatorum Reformatorum matrix fons et origo inspicitur, etc, auctore F. Casimiro Biernacki.* – Cracoviae, 1688. – P. 247.

⁶⁶ *De Conformitate...* – P. 335.

⁶⁷ *Monumenta Medii Aevi Historica. Resgestas Poloniae illustrantia / Coll. et opera A. Prochaska.* – Cracoviae, 1882. – Т. 6 (Codicem epistolarem Vitoldi Magni Ducis Lithuaniae) 1376–1430. – P. 1026.

* Коряговичі – сини новгородського князя Корята-Михайла Гедиміновича (? – між 1353/1363): Юрій (?–?), Олександр, Борис (?–?) і Федір (? – 1414).

місії Вільна на човні по течії річки, на нашу думку, свідчить про символічну відмову язичників від нової релігії, відображену жорстоким навіть для тієї епохи способом.

Згадки про францисканських мучеників у Литві та Молдові, які наприкінці XIV – на початку XV ст. потрапили на сторінки книги італійського мінорита Бартоломея з Пізи, яскраво підкреслюють тогочасний місіонерський вплив вікаріату Русі у вказаних землях.

Від кінця 70-х років XIV ст. під вплив Людовика I потрапили князі литовсько-руського роду Коріатовичів, які після перемоги князя Ольгерда над татарами під Синіми Водами 1362 р. закріпилися на Поділлі*. З 1366 р. вони визнавали зверхність П'ястів, а від 1377 р. – Анжу⁶⁸.

Прихід латинських місіонерів на Поділля відбувався на тлі його інкорпорації польською й угорською знаттю за участі литовських князів. Активно сприяло цьому надання Коріатовичами у 1374 р. міського права для Кам'янця⁶⁹. Місцеві володарі підтримували мендикантів. Збереглася кирилична грамота Олександра Коріатовича (? – бл. 1380) від 17 березня 1375 р. про надання млина у Смотричі домініканському монастиреві⁷⁰. Серед францисканських осередків вікаріату Русі OFM на межі 60–70-х років XIV ст. згадано Кам'янець та Смотрич⁷¹. 1378 р. вони ж фігурують і як монастирські центри домініканського вікаріату⁷².

Найімовірніше, через мендикантів подільські правителі контактували з Папською курією. Зокрема, у 1378 р. князь Олександр Коріатович отримав від Григорія XI індульгенцію за захист Римської Церкви перед татарами⁷³. На початку 80-х років до папи Урбана VI (1378–1389) з проханням утворити латинське єпископство у Кам'янці звернулися подільські князі Костянтин та Борис. Понтифік позитивно розглянув їхнє прагнення, зобов'язавши естергомського архієпископа Дмитра (1378–1390) та пецького єпископа Валента (1374–1408) докладно вивчити ситуацію⁷⁴.

Призначення папою угорських церковних достойників інспекторами в організації латинського єпископства Кам'янця підкреслює угорський вплив на політично-релігійну ситуацію у руських володіннях Людовика I впродовж 70-х – першої половини 80-х років XIV ст. У грудні 1378 р. той, за порадою своєї матері – королеви Єлизавети (1305–1380), позбавив Владислава Опольського руського надання,

⁶⁸ Михайловський В. Правління Коріатовичів на Поділлі (1340-ві – 1394 рр.): соціальна структура князівського оточення / В. Михайловський // Український історичний журнал – Київ, 2009. – № 5. – С. 34–35.

⁶⁹ Jureczko A. Dokument lokacyjny Kamieńca Podolskiego / A. Jureczko // Kamieniec Podolski. Studia z dziejów miasta i regionu / [pod red. F. Kiryka]. – Kraków, 2000. – Т. 1. – С. 61–66.

⁷⁰ Грамоти XIV ст. / [упоряд., вступна стаття, коментарі і словники-показчики М. М. Пешак; відп. ред. В. М. Русанівський]. – Київ, 1974. – С. 51.

⁷¹ De Conformitate... – P. 556.

⁷² Bullarium Poloniae... – S. 398.

⁷³ Ibidem.

⁷⁴ Trajdos T. Kościół Katolicki na Podolu (1340–1434) / T. Trajdos // Kamieniec Podolski. – S. 145–156.

замінивши володіннями у польських землях⁷⁵. Русь король передав безпосередньо підпорядкованим йому генеральним старостам⁷⁶.

Втім, у вересні 1382 р. Людовик I помер, не залишивши нащадків чоловічої статі, що ускладнило успадкування польського й угорського тронів. Спершу наступницею батька, всупереч інтересам польської знаті, стала його донька Марія (1371–1395), а тому, під тиском обставин, 1384 р. королем Польщі (*Rex Poloniae*) обрали її молодшу сестру Ядвігу (1374–1399). Короткотерміново у 1386–1387 рр. під зверхністю Угорщини перебували руські землі, які знову контролював Владислав Опольський⁷⁷. Загалом, за час його правління тут осіло чимало adeptів латинського обряду. Колонізаційна політика князя передбачала масштабну підтримку німецьких, польських і угорських переселенців, які входили й до його близького оточення. Серед наближеної знаті були представники руського боярства, наприклад Дмитро з Горая (1340–1400)⁷⁸, який прийняв латинський обряд.

Колонізація руських володінь Анжу посилювала католицьку присутність у містах та сільській місцевості, де новоприбула знать отримувала бенефіції з рук князя Владислава чи – раніше – короля Людовика. Закономірно, це збільшувало кількість латинського духовенства. Незважаючи на утворення 1375 р. у Галичі католицької митрополії, найчисельнішим корпусом духівництва латинського обряду на Русі й надалі залишалися домініканці та францисканці.

Руський вікаріат OFM у 70–80-х роках динамічно розвивався. Початкові місіонерські станції, занотовані у згаданому реєстрі, через різні суб'єктивні та об'єктивні причини перетворилися на постійні монастирі, або припинили існування⁷⁹.

Центральним осередком вікаріату Русі був львівський монастир Святого Хреста. У найдавнішій міській книзі Львова збереглися згадки про місцевих францисканців. Зокрема, у датованому 6 серпня 1382 р. записі орієнтиром при локалізації земельних володінь Гендзлінуса Сліцкенпфіла та Петра Саксонця названо монастир Братів Менших⁸⁰. В іншій нотатці від 13 січня 1384 р. зафіксовано розташування поблизу осередку міноритів броварні того ж Петра Саксонця⁸¹. 28 березня 1386 р. міщанин Петро Кукальп склав заповіт, за яким, у випадку своєї смерті під час прощі до Гробу Господнього, зобов'язався передати 15 марок костелам Пресвятої Діви Марії, Божого Тіла та Святого Хреста на добудову стін⁸². Не відомо, чи завдяки грошам П. Кукальпа, чи на інші пожертви, однак 2 травня 1386 р. у черговому записі, пов'язаному з

⁷⁵ *Sperka J.* Władysław książę opolski, wieluński, kujawski, dobrzyński, pan Rusi, palatyn Węgier i namiestnik Polski (1326/1330 – 8 lub 18 maja 1401) / *J. Sperka.* – Kraków, 2012. – S. 128.

⁷⁶ *Ibidem.*

⁷⁷ *Ibidem.* – S. 161–167.

⁷⁸ *Myśliński K.* Dzieje kariery politycznej w średniowiecznej Polsce: Dymitr z Goraja 1340–1400 / *K. Myśliński.* – Lublin, 1981; *Sperka J.* Otoczenie Władysława Opolczyka w latach 1370–1401 / *J. Sperka.* – Katowice, 2006. – S. 80–90.

⁷⁹ *Karczewski D.* Franciszkanie... – S. 283.

⁸⁰ Najstarsza księga miejska 1382–1389 / [wydał dr. A. Czołowski] // *Pomniki dziejowe Lwowa z Archiwum miasta:* w 3 t. – Lwów, 1892. – T. 1. – S. 7.

⁸¹ *Ibidem.* – S. 21.

⁸² *Ibidem.* – S. 59.

локалізацією будинку, що належав Миколі Темпелю та його дружині, вказано вівтарну частину – *chorus* францисканської обителі⁸³.

Кінцем 1385 р. датується перша згадка про гвардіана львівських міноритів – брата Якуба (бл. Якуб Стрепа – галицький архієпископ латинського обряду 1391–1409)⁸⁴. У документі від 15 листопада 1385 р. він разом з віце-вікарієм руських домініканців Матерном свідчив у судовій справі між галицьким архієпископом Бернардом (бл. 1381–1391) та містом Львовом щодо права власності на будинок⁸⁵. Покази латинських місіонерів нотаріус Микола з Битома записав у трапезній францисканського монастиря⁸⁶. В історіографії, правда без джерельного підтвердження, існує думка, ніби архієпископ Бернард належав до одного із вказаних орденів⁸⁷. Конфлікт єрарха з львів'янами загострився у 1386–1390 рр., коли на місто накладено інтердикт, а місцеві католики у відповідь надіслали апеляцію папі⁸⁸. Як наслідок, понтифік доручив провести розслідування естергомському архієпископові – кардиналові Дмитру, якого через смерть у 1390 р. замінив перемишльський єпископ-мінорит Ерік⁸⁹.

У ході протистояння Бернарда зі Львовом, перемишльським єпископом, світським кліром та домініканцями⁹⁰ руські францисканці, радше, не підтримували архієпископа. Попри це, єрарх намагався заручитися їх допомогою. 13 квітня між 1384–1386 рр. він підтвердив місіонерські привілеї для Братів Проповідників та Братів Менших. Своїм листом галицький архієпископ заборонив львівським священикам виголошувати, що Святі Таїнства, надані місіонерами, недійсні, водночас дозволивши гвардіану міноритів Якубові та вікарієві домініканців Матерну заарештовувати осіб, які ослухаються його рішення⁹¹. 24 червня 1386 р. Бернард продублював буллу Григорія XI, надану 6 березня 1384 р. домініканським місіонерам на Сході⁹². Однак

⁸³ Najstarsza księga miejska... – S. 61.

⁸⁴ Можливо, до 1385 р. львівський гвардіан Якуб обіймав аналогічну посаду у краківському конвенті Братів Менших, адже під 1378 р. тут занотовано гвардіана з таким іменем, якого В. Абрагам вважав тією ж особою. Тобто, краківський гвардіан Якуб, як і серетський єпископ-мінорит Андрій з Кракова, брав активну участь в організації францисканських місій на Русі й, очевидно, на межі 70–80-х років обійняв пост гвардіана львівських міноритів, див.: *Abraham W. Jakób Strepa arcybiskup halicki 1391–1409 / W. Abraham.* – Kraków, 1908. – S. 16.

⁸⁵ Akta... – Т. 3. – S. 68–69.

⁸⁶ Ibidem. – S. 68.

⁸⁷ *Івашко Р.* Становлення римо-католицької єпископської та митрополичої катедр у королівстві Русі в середині XIV – на початку XV століття / Р. Івашко // *Княжа доба: історія і культура.* – Львів, 2014. – Вип. 8 / [відп. ред. В. Александрович]. – С. 331; *Prokop K. Arcybiskupi halicy i lwowscy obrządku łacińskiego. Szkice biograficzne / K. Prokop // Biblioteka "Wołania z Wołania".* – Biały Dunajec; Ostrog, 2010. – Т. 72. – S. 27.

⁸⁸ Akta... – Т. 3. – S. 70–72.

⁸⁹ Ibidem. – S. 86–89.

⁹⁰ *Abraham W. Powstanie organizacji...* – S. 308–311.

⁹¹ AFrK, Dokumenty piergaminowe, Sygn. G-I-4, Bp. Bernard przeciw księżom gorszycielom, 13.4.1385–1391.

⁹² Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie (далі – AGAD). – Zesp. 1/7 (Zbiór dokumentów pergaminowych z lat 1155–1939). – Syg. 6196. Bernard, abp halicki, transumuje dokument

1385 р. львівські мєндиканти у вже згаданій суперечці за будинок визнали правоту міста, а в листопаді 1386 р. гвардіан Якуб засвідчив апеляцію львівських міщан до Апостольської столиці⁹³. Під 1390 р. у “Житті архієпископів галицьких та львівських” згадано конфлікт домініканців з архієпископом Бернардом щодо невизнання Братами Проповідниками відлучення від Церкви мешканця Галицької землі Конрада Лусці⁹⁴.

Діяльність гвардіана Якуба відображена й у найдавнішій міській книзі Львова. 8 квітня та 12 листопада 1388 р. він від імені міноритів претендував на спадщину львівського міщанина Миколи Корхєна/Корнєхєна у розмірі 8 флорентів золотом⁹⁵: у монастирі в трьох скринях зберігалося його майно: 2 гроші, стародавні покривала для коня та 5 вітражів⁹⁶.

Різнопланові свідчення про львівський монастир, занотовані у наведених джерелах, яскраво підтверджують повноцінне функціонування цього осередку вікаріату Русі. Уже на початку 80-х років він був самодостатнім монастирським комплексом, як мінімум з костелом і трапезною. Під 1385 р. згадано гвардіана львівських міноритів, а це свідчило про збільшення кількості братії. Звичайно, призначення гвардіана у францисканських провінціях відбувалося при наявності не менше дванадцяти братів⁹⁷, хоча для місійних теренів, до яких належав вікаріат, могли існувати винятки, навряд чи суттєво відмінні від загальних правил. Наприклад, у 1339 р. гвардіанові францисканського монастиря в Пиздрах, провінція Польщі та Чехії, підпорядковувалися 8 осіб⁹⁸.

Окрім Львова, гвардіан відзначений також у Перемишлі: 1385 р. місцевий єпископ-мінорит Ерік зобов'язав його у день святого Франциска відправляти месу перед головним вівтарем перемишльської катедрі⁹⁹. Отже, на 1385 р. монастирі у Львові та Перемишлі досягли значного організаційного розвитку і повинні були налічувати необхідну кількість братів для введення там уряду гвардіана.

У період угорського володарювання на Русі нову локаційну фундацію отримав францисканський конвєнт Сянока. Королева-регентша Єлизавета 25 січня 1384 р. позитивно відреагувала на прохання місцевих міноритів перенести їхній монастир у межі міських мурів. Петицію до неї Брати Менші подали через постійні утиски місцевого плебана, якому Єлизавета, як і будь-кому іншому, заборонила перешкоджати діяльності OFM у місті¹⁰⁰.

Первинний етап динамічного розвитку Руського вікаріату OFM припав на правління Людовика I і його намісника князя Владислава Опольського. Останній активно

Grzegorza XI [Avignon, 1372.03.06], w którym papież nadaje prawo zakonowi dominikanów pozywania przed Stolicę Apostolską wszystkich którzy czyniliby trudności w szerzeniu wiary na Wschodzie. 24.06.1386.

⁹³ Akta... – T. 3. – S. 72.

⁹⁴ Vitae archiepiscoporum Haliciensium et Leopoliensium per Iacobum Scrobissevium canonicum leopoliensem editae. – Leopoli, 1628. – P. CL (Bernardus).

⁹⁵ Najstarsza księga... – S. 99, 111.

⁹⁶ Ibidem. – S. 111.

⁹⁷ Kantak K. Franciszkanie Polscy / K. Kantak. – Kraków, 1937. – T. 1: 1237–1517. – S. 168.

⁹⁸ Szulc A. Klasztory franciszkańskie w średniowiecznej Wielkopolsce / A. Szulc. – Poznań, 2001. – S. 76.

⁹⁹ Vitae Episcoporum Premisliensium... – P. 8.

¹⁰⁰ Abraham W. Powstanie organizacji... – S. 380–385.

підтримував францисканців у Львові (1372), Сяноку (1377) та Кросно (70-ті роки XIV ст.), протегуючи утворення Галицької митрополії латинського обряду (1375), де мінорити відіграли ключову роль. Активною була співпраця князя з перемишльським єпископом-міноритом Еріком Віссеном щодо поширення католицизму в руських землях Анжу.

Місіонерський ареал вікаріату поширювався на землі Валахії, Молдови і Литви. Часто діяльність руських францисканців в цих краях проходила на тлі зовнішньої політики правлячих династій Польського та Угорського королівств. Не завжди це приносило успіх, адже з різнопланових джерел відомо про загибель мучеників-францисканців, як наприклад у Вільно та Молдові.

З 70–80-х років XIV ст. провідну роль серед францисканських конвентів Русі відігравали осередки Львова і Перемишля. Львівський конвент Святого Хреста проводив місіонерську діяльність серед місцевої вірменської громади. Активною була участь францисканців і в міському житті обох центрів. На початку 80-х років XIV ст. львівський та перемишльський конвенти отримали можливість обирати гвардіанів, що засвідчує значний організаційний розвиток цих монастирських осередків. У підсумку активна початкова діяльність вікаріату Русі впродовж 1370–1387 рр. призвела до його поділу на дві окремі кустодії – Львівську та Молдовську.